

Maquiavel és potser el pensador menys conegut i més citat, mentre que el terme *maquiavèlic* cada vegada s'allunya més de les tesis del teòric a qui fa referència.

Fa unes setmanes, el diari francès *Libération* publicava un text on comparava els manicongo –uns governants del Regne del Congo, a l'Àfrica central– amb *El príncep* de Maquiavel, escrit l'any 1513. La comparació podria semblar agosarada, però el cert és que poc es devien imaginar els portuguesos que van arribar a l'Àfrica a finals del segle XV que els sobirans d'aquelles terres sabrien jugar tan bé les seves cartes al taulell de la política moderna.

Sovint s'ha entès el maquiavel·lisme com l'art de la política sense escrúpols, la recerca d'uns objectius emprant mala fe i al preu que sigui, allò tan suat de "el fi justifica els mitjans". Maquiavel, però, defensava que la república no pot funcionar si el seu poder polític no és realista, i per tant conscient de les seves limitacions i de la seva força. Sense força política, de res no serveixen els principis morals.

Per a Maquiavel, la teologia, la filosofia i l'ètica formen part de la imaginació: l'única veritat són els fets, i només és possible trobar-la a través de l'observació i l'experiència. La República és un projecte per als homes, i cal desenvolupar-lo com a tal: cal situar els homes i la naturalesa humana al centre, amb les seves forteses i les seves febleses.

El projecte polític dels manicongos distava molt de la República que propugnava Maquiavel, però es van prendre al peu de la lletra allò que el florentí va denominar "la virtut": cal ser eficaç en l'exercici del poder, i això només s'aconsegueix fixant-se uns objectius molt clars i entenenent que, per assolir-los, es poden utilitzar uns mitjans més o menys flexibles.

Quan els portuguesos van desembarcar a la riba del riu Congo l'any 1482, hi van trobar un poderós regne que s'estenia als actuals territoris d'Angola, el Congo i la República Democràtica del Congo. El manicongo, sobirà d'aquest extens territori que tothom reconeixia i a qui tothom retia homenatge, va ser de seguida vist com un interlocutor vàlid per part dels portuguesos. El que no entrava dins dels seus plans és que,

L'art de la política al Congo del segle XVI

A l'Àfrica central, els governants del Regne del Congo van capgirar les ensenyances dels seus conqueridors per consolidar el seu poder.

Reportatge de Maria Vila

gairebé sense demanar-los-ho, aquesta dinastia congolenya abracés de seguida el cristianisme.

Naturalment, per als governants que regnaven sobre aquell territori des de Mbanza Congo, la capital del regne, la conversió tenia poc a veure amb el fet d'haver vist la llum de la fe veritable. Nzinga Kuwu, com a màxim governant, sabia que el cristianisme només era un mitjà per consolidar el seu poder sobre el reialme. Això és tan cert que el 3 de maig de 1491 es fa batejar i pren el nom de João I del Congo, en homenatge al seu homòleg portuguès João II de Portugal. Segurament amb això n'hauria hagut prou per guanyar-se el favor dels portuguesos, però en els dies següents tot l'entorn del sobirà s'haurà convertit al cristianisme. També el seu fill, Nzinga Mbemba, passarà a ser Afonso (i més tard Afonso I, quan la mort del seu pare i el triomf militar el facin pujar al tron).

Al cap de pocs dies, el manicongo se'n va a la guerra a lluitar contra els bateke, una ètnia que s'havia rebel·lat contra el poder de Mbanza Congo. Les armes de foc proporcionades pels portuguesos són clau per sufocar la revolta, i el manicongo acaba de reforçar fàcilment el seu poder. Amb el pas dels mesos, però, s'adonà que mantenir-se fidel al cristianisme té un cost més elevat del que creia: la monogàmia a què obliga l'Església fa trontollar els fràgils equilibris dinàstics que relliguen i vertebraven els diferents territoris del regne. Però ja havia aconseguit el que volia, i ningú no qüestionava la seva autoritat.

Els missioners que deixen Mbanza Congo troben refugi a Nsundi, una província del regne governada per Nzinga Mbemba (àlies Afonso), el fill del manicongo que, molt intel·ligentment i amb gran olfacte polític, es manté ferm en la religió cristiana. Els missioners portuguesos no se'n saben avenir: aquell negre ha passat 10 anys estudiant els textos bíblics com un boig, i ara ja coneix la doctrina millor que ells. Un capellà

establert a Mbanza Congo escriu al rei portuguès, referint-se a Afonso: "Si el sentíssiu parlar, quedaríeu sorprès. Parla tan bé i amb tanta seguretat que sempre em fa la sensació que és l'Esperit Sant qui parla a través de la seva boca".

La fe impertèrrita d'Afonso tampoc no serà en va: quan mor el seu pare l'any 1506, un grapat de governants provincials aspiren a prendre el poder des de la tradició religiosa que el rei difunt havia recuperat mentre que, per altra banda, ell pretén esdevenir el nou manicongo amb el cristianisme com a estendard. Novament, les armes portugueses són claus per al triomf d'Afonso, que es convertirà en Afonso I del Congo. Per als portuguesos, que fins i tot dissenyen un escut d'armes per al nou rei, la religió cristiana ha triomfat sobre la barbàrie. Aquest cop, però, ho ha fet de la mà d'un home negre. Un home negre com els que, tan sols uns anys abans, els europeus concebien com uns monstres d'un sol ull.

Amb el suport dels portuguesos i fidel al cristianisme, Afonso I es consolida com a rei indiscutible i duu a terme les reformes que havia planejat. Estableix relacions diplomàtiques formals amb els portuguesos i amb la Santa Seu –malgrat que la idea inicial era que el regne de Portugal fes d'intermediari entre el Papa i el manicongo. Crea un impost reial, reforça la capitalitat de Mbanza Congo com a poder religiós en detriment de les províncies, menys cristianitzades; i funda una escola reial amb l'objectiu de crear una administració pròpia i un sistema burocràtic que li permeti administrar el seu regne més eficaçment. La seva relació amb la religió es posa al servei de les seves aspiracions polítiques: assolir una administració racionalitzada que, tal com defensava Maquiavel, convertís l'Estat (en aquest cas, el regne) en quelcom autònom. Afonso I pretén defensar-se d'una potencial intromissió excessiva dels portuguesos amb les armes polítiques que ells mateixos li havien ensenyat. Manté una relació comercial fluida amb Lisboa, i això li permet exer-

cir el seu poder territorialment venent coure als portuguesos a canvi de béns europeus que l'ajudaran a comprar la pau dels líders provincials.

Malgrat el seu poder cada vegada més reforçat, Afonso I no triga a adonar-se que els portuguesos estan saquejant la seva terra i segrestant la seva gent per esclavitzar-la i vendre-la al Nou Món. Afonso I no era abolicionista –ell mateix tenia centenars d'esclaus–, però no podia tolerar que els portuguesos encadenessin els seus súbdits en vaixells per vendre'ls al millor postor a l'altra banda de l'Atlàntic després de marcar-los amb ferro roent. No podia concebre que els capellans establerts a Mbanza Congo es convertissin en traficants d'esclaus –de fet, anys més tard escriu que aquest és un dels motius pels quals el cristianisme no arrelà a la societat congolenya, que veia que els capellans estaven molt lluny del bon exemple que predicaven.

Afonso I envia innumerables cartes al seu homòleg portuguès queixant-se de la situació. L'any 1526, li escriu: "Els comerciants estan segrestant cada dia la nostra gent (...) La corrupció i la depravació estan tan esteses que la nostra terra està completament despoblada". El manicongo fins i tot prova de demanar socors al papa, però la seva comitiva és aturada pels portuguesos abans no puguin entrar a Europa. L'any 1540, uns sicaris vinguts de Portugal intenten matar-lo a la sortida de missa.

No sabem si Afonso I hauria estat un bon príncep per a Maquiavel, ni si la seva fe va ser alguna cosa més que un instrument polític. Però el manicongo va racionalitzar el seu poder amb un domini magistral de les armes polítiques i va parlar de corrupció quan Maquiavel tot just començava a teoritzar-la. Potser, com Maquiavel, "estimava la seva pàtria més que la seva ànima". O potser només va ser un tirà que al final de la seva vida va veure com trontollava el seu monopoli dins del mercat d'esclaus. Sigui com sigui, la intel·ligència política d'Afonso I de ben segur hauria interessat a Maquiavel. ●